

बी.ए. (इतिहास)

द्वितीय वर्ष : सत्र ४

गृहपाठ : २०१६-१७

मराठ्यांचा इतिहास (पेशवाई) (HC-402)

(सत्र ३ : अभ्यासासाठी प्रकरणे : प्रकरण क्र. ८ ते १४)

टीप : नमुना उत्तरात दिलेली प्रस्तावना व समारोप हे उदाहरणादाखल आहेत. त्या व्यतिरिक्त प्रश्नाशी सुसंगत अशी प्रस्तावना व समारोप स्वतंत्रपणे लिहिल्यास त्याचे स्वागतच आहे.

१. पानिपतच्या युद्धाची माहिती लिहा.

गुण : १५

प्रस्तावना : पानिपतचे युद्ध कोणात व कधी झाले आणि त्या युद्धाची पार्श्वभूमी याबाबत ४ ते ५ वाक्ये लिहावीत.

पानिपतचे युद्ध : कारणे, प्रत्यक्ष युद्ध, मराठ्यांचा पराभव, मराठ्यांच्या पराभवाची कारणे, पानिपतच्या युद्धाचे परिणाम

समारोप : माधवराव पेशव्याने मराठी सत्तेची पुनर्स्थापना केली त्याबाबत ४ ते ५ वाक्यात लिहावे.

२. मराठेकालीन अर्थव्यवस्थेची सविस्तर माहिती द्या.

गुण : १५

प्रस्तावना : मराठेकाळातील कृषिप्रधान अर्थव्यवस्थेबद्दल २ ते ३ वाक्यात लिहावे.

मराठेकालीन अर्थव्यवस्था : स्वयंपूर्ण खेडी, खेड्यांची रचना : मिरासदार व उपरे, बलुतेदार, अलुतेदार, उत्पन्नाच्या बाबी : जमीन महसूल, प्रत्यक्ष कर, अप्रत्यक्ष कर, इतर कर, खर्चाच्या बाबी

समारोप : मराठेकालीन अर्थव्यवस्थेपेक्षा आजची अर्थव्यवस्था वेगळी कशी आहे ते २ ते ३ वाक्यात लिहावे.

३. थोडक्यात उत्तरे लिहा. (कोणतीही दोन)

गुण : १५

अ) स्वराज्य, चौथाई व सरदेशमुखी या सनदा मराठ्यांना कशा प्राप्त झाल्या?

प्रस्तावना : स्वराज्य, चौथाई व सरदेशमुखी म्हणजे काय? २ ते ३ वौ यात लिहावे.

स्वराज्य, चौथाई व सरदेशमुखी या सनदांची प्राप्ती : दिल्लीतील अंतर्गत कलह, दिल्लीत सत्ताबदल करण्यासाठी सय्यद बंधूंकडून शाहूकडे मदतीची मागणी, तह होऊन या सनदा प्राप्त

समारोप : सनदांचे मूल्यमापन २ ते ३ वौ यात करावे.

आ) मराठे-पोर्तुगिज संबंधांची माहिती लिहा.

प्रस्तावना : पोर्तुगिजांचे भारतातील आगमन व सत्तास्थापना याबाबत २ ते ३ वौ यात लिहावे.

मराठे-पोर्तुगिज संबंध : शिवकाळात पोर्तुगिजांच्या हालचाली, बाजीराव-पोर्तुगिज संघर्षाची कारणे, वसईची मोहीम, मराठ्यांचा विजय, मराठ्यांचा फायदा, पोर्तुगिजांचे बल

समारोप : वसई मोहीमेचे मूल्यमापन २ ते ३ वौ यात करावे.

इ) मराठे काळातील स्त्रियांच्या स्थितीचे वर्णन करा.

प्रस्तावना : प्राचीन काळापासून भारतीय समाज हा पुरुषप्रधान सफज होता. त्याची उदाहरण द्या. (२ ते ३ वौ ये)

स्त्रियांची स्थिती : बालविवाह, विषम विवाह, बहुपत्नीत्व, घटस्फोट व पुर्नविवाहास मान्यता नाही, विधवांची स्थिती, सती, कुणबिणी व गणिकांचे जीवन, मालमत्तेमध्ये अधिकार नाही, शिक्षणाचा अभाव, राजघराण्यातील स्त्रिया

समारोप : मराठेकालीन स्त्रियांच्या तुलनेत आज स्त्रियांची परिस्थिती कशी आहे ते २ ते ३ वौ यात लिहा.

ई) मराठा कालखंडातील न्यायव्यवस्थेचे व त्यात झालेल्या बदलांचे वर्णन करा.

प्रस्तावना : राज्यकारभारातील न्यायव्यवस्थेचे स्थान व महत्त्व याबाबत २ ते ३ वौ ये लिहावीत.

मराठा कालखंडातील न्यायव्यवस्था : रचना - धर्मसभा, गोतसभा, सरकारी न्यायसभा - छत्रपती, पेशवा, इतर सरदार, ग्रामपंचायत, न्यायप्रक्रिया - साक्षीपुरावे, पण वकील द्यायची पध्दत नाही शिक्षा - प्रायश्चित्त, पैशाचा दंड, देहदंड,

समारोप : मराठेकालीन न्यायव्यवस्थेपेक्षा आजची न्यायव्यवस्था कशी वेगळी आहे हे २ ते ३ वौ यात लिहावे.

४. टिपा लिहा. (कोणत्याही दोन)

गुण : १५

अ) मराठामंडळ

प्रस्तावना : शिवकालीन अष्टप्रधान मंडळ यावर २ ते ३ वौ ये लिहावीत.

मराठामंडळ : अष्टप्रधान मंडळाची कालबाह्यता, मराठा मंडळाची रचना का केली गेली, मराठामंडळाची व्यवस्था, मराठामंडळाचे दोष

समारोप : भावी काळात मराठामंडळाने काय भूमिका बजावली त्याचे महत्त्व २ ते ३ वौ यात लिहावे.

आ) भोपाळची लढाई

प्रस्तावना : पालखेडची लढाई व मुंगीशेगावचा तह याबाबत २ ते ३ वौ ये लिहावीत.

भोपाळची लढाई : पार्श्वभूमी : मराठ्यांची दिल्लीवर स्वारी, बादशहाचे निजामास निमंत्रण व मराठ्यांविरुद्ध मोहिमेची तयारी, बाजीरावाची स्वारी, भोपाळची लढाई, निजामाची कोंडी व पराभव, दोराहा सराईचा तह

समारोप : भोपाळच्या लढाईचे महत्त्व २ ते ३ वौ यात लिहावे.

इ) मराठेकालीन धार्मिक जीवन

प्रस्तावना : प्राचीन भारतातील धर्म यावर २ ते ३ वौ ये लिहावीत.

धार्मिक जीवन : विविध पंथ व संप्रदाय, अनेकेश्वरवाद व मूर्तिपुजा, सण व उत्सव, सत्पुरुष, हिंदू व मुसलमान धर्मस्थळांना वर्षासने, दक्षिणा, संस्कार, रुढी-परंपरांचा प्रभाव, दैववाद, मुहुर्त पाहाणे, जपजाप्य, व्रतवैकल्ये

समारोप : आजचे धार्मिक जीवन कसे आहे याबद्दल २ ते ३ वौ ये लिहावीत.

ई) मराठेकालीन शिक्षणव्यवस्था

प्रस्तावना : प्राचीन भारतीय शिक्षण पध्दती

मराठेकालीन शिक्षणव्यवस्था : शिक्षण ही सरकारची जबाबदारी नव्हती, उतरंडीची रचना नाही, सहज शिक्षण - व्यवसाय व धार्मिक संस्कार, औपचारिक शिक्षण - लष्करी, व्यावहारिक व धार्मिक, पाठशाळा, प्राथमिक शिक्षण - लेखन, वाचन व हिशेब, नंतरचे शिक्षण प्रामुख्याने धार्मिक पुस्तके हस्तलिखितांच्या स्वरूपात. त्यामुळे पाठांतरावर भर शिक्षण प्रामुख्याने ब्राह्मण व पुरुषांपुरते मर्यादित, ग्रंथप्रामाण्य व पुढीप्रामाण्य यामुळे शिक्षण स्थितीशील

समारोप : आजची शिक्षण पध्दती मराठेकालीन शिक्षण पध्दतीपेक्षा वेगळी कशी आहे ते २ ते ३ वौ यात लिहावे.

५. विद्यार्थीमित्रांनो, या प्रश्नामधील उपप्रश्नांची उत्तरे तुम्हाला पुस्तकात तयार मिळणार नाहीत. क्रेडिट सिस्टिममध्ये

यु.जी.सी.च्या मार्गदर्शक तत्त्वांनुसार विद्यार्थ्यांनी त्यांची निरीक्षणशक्ती, आकलनक्षमता व विचारशक्ती यांचा वापर करून काही काम करणे अपेक्षित आहे. खालील प्रश्न तुम्हाला मनोरंजक व ख-या अर्थाने विचार व अभ्यास करायला प्रेरणा देणारे असतील.

एकूण गुण २०

अ) खालील घटनांची मांडणी कालानुक्रमानुसार करा.

गुण ५

प्रस्तुत प्रश्नामध्ये दिलेल्या घटनांचा क्रम कालक्रमानुसार लावा.

उदा. :

प्रश्नातील क्रम

१. शिवाजीमहाराजांचा राज्याभिषेक
२. शिवाजीमहाराजांचा जन्म
३. राजारामाचा मृत्यू
४. संभाजीचा मृत्यू

कालानुक्रम

२. शिवाजीमहाराजांचा जन्म
१. शिवाजीमहाराजांचा राज्याभिषेक
४. संभाजीचा मृत्यू
३. राजारामाचा मृत्यू

वर उदाहरणात दिल्याप्रमाणे खालील घटनांचा योग्य क्रम लावा.

१. बारभाई कारस्थान
२. पानिपतचे युद्ध
३. पहिले इंग्रज-मराठा युद्ध
४. सनदांची प्राप्ती
५. पेशवा माधवरावाची कारकीर्द

आ) सोबत दिलेल्या नकाशाचा अभ्यास करा. १७६५ या काळातील राजकीय परिस्थिती दाखविणारा हा नकाशा आहे. सदर नकाशाशी संबंधित खालील प्रश्नांची उत्तरे लिहा.

गुण १५

१. या काळात कोणता पेशवा सत्तेवर होता?
२. मराठी राज्यात आजच्या कोणकोणत्या राज्यांचा समावेश दिसतो आहे?
३. मराठी राज्याच्या सीमेवर कोणकोणत्या सत्तांची राज्ये दिसत आहेत ते लिहा.

